

NAZARA KARŞI SEĞ SİĞAMA ÜZERİNE FENOMENOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

A Phenomenological Evaluation *Seğ Sığama* Against the Evil Eye

Yakup AKYÜZ*

ÖZ

Nazar, dinlerde ve farklı kültürlerde karşılaşılan ortak olgulardandır. “Seğ sığama” Göksu vadisi boyunca uzanan köylerde nazar değmesine karşı icra edilen bir sağaltma yöntemidir. Bu yönüyle seğ sığama bir tür terapidir. Göksu havzası boyunca birçok yerde bu sağaltma yöntemi seğ denilen şap maddesiyle uygulanmaktadır. Seğ sığama, içerisinde Eski Türk kültür ve İslam inancından olgular taşıyan senkretik bir yapıdadır. Bu bağlamda geleneksel halk İslam’ı anlayışını yansıtan özel uygulamalardan biridir. Yapısında ocak kültü, dua, el verme, arılık gibi birçok fenomenolojik olguları bulundurur. Seğ sığama kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Kadın, çocuk ve hayvanların nazara uğramaları durumunda yapılan bir ritüeldir. Seğ sığama, nazar değen kişi ya da hayvana icracının onu dualarla okuması, nefesiyle üfleme ve sıvazlamasıyla tüm vücut üzerinde uygulanmaktadır. Ritüelde, nazarı değen kişiler, toplum nazarında sarı saçlı, seyrek dişli, mavi gözlü gibi olağan insan tipine aykırı kişiler olarak değerlendirilir. Ritüel bütüncül olarak, ocak, taş ve ağaç kültürünü bir arada sunar. Bugün kentleşmeyle birlikte seğ sığama uygulaması unutulmaya yüz tutmuş görünmektedir. Seğ sığama uygulaması inancın birçok kültürel ve dinî yönünün yansımalarını içinde barındırmaktadır. Başlı başına kendisi de fenomenolojik bir olgu olarak dini kültürün süreğen hâle gelmesine katkı sağlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Seğ sığama, ocak kültü, arılık, nazar, İslam.

ABSTRACT

Evil eye is a common phenomenon in religions and different cultures. “Seğ sığama” is a treatment method used against the evil eye in villages stretching along the Göksu Valley. In this respect, seğ sığama is a kind of therapy. This treatment method is applied in many places throughout the Göksu basin. It carries facts from the old Turkish culture and Islamic belief within the seğ sığama and has a syncretic structure. In this context, it is one of the special practices that reflect traditional folk Islam. It contains many phenomenological phenomena such as the cult of hearth, prayer, giving, and apiary in its structure. Seğ sığama is an action practiced by

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Karaman/Türkiye. E-posta: yakupakyuz70@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-9982-9315.

women. It is a ritual performed when women, children and animals are under the evil eye. Seğ sığama is applied on the whole body by the performer reciting it with prayers, blowing it with her breath, and stroking it. In the ritual, people who are touched by the evil eye are considered in the eyes of society as people who are contrary to the usual human type, such as blond hair, sparse teeth, and blue eyes. The ritual, holistically, presents the cult of hearth, stone and tree. With the effect of modernization and urbanization in the society, the practice of seğ sığama seems to be on the verge of being forgotten. Seğ sığama fit includes many cultural and religious aspects of faith. As a phenomenological phenomenon on its own, it contributes to the perpetuation of religious culture.

Keywords: Seğ sığama, home stove cult, arılık, evil eye, Islam.

Giriş

Toplumlarda halk kültürünü geçmişten geleceğe taşıyan birçok uygulama, eylem ve düşünce bulunmaktadır. Kültür içerdiği öğelerle toplumsal hafızanın korunmasını sağlamaktadır. İnsanın doğumdan ölüme geçirdiği yaşam sürecinde kültürel öğelerin birçok çeşidinin hayatına yansımış olduğunu görürüz. Nazar ve nazara bağlı uygulamalar da insanın hayatında yüzleştiği kültürel öğelerden biridir.

Nazar inancı dinlerde ve birçok kültürde karşımıza çıkan bir olgudur. Nazar inancı Eski Sümer, Babil, Mısır, Grek ve Roma kültürlerinin yanında Sâmi, Pers, Hint ve çeşitli Avrupa kavimlerini kapsayan geniş bir coğrafya üzerinde yayılmıştır. Hem geçmişte hem günümüzde yer alan bu inanışın başlangıcı tam olarak bilinmemekle beraber M.Ö. 4000 yılına kadar gittiği kabul edilmektedir (Gürkan, 2006: 444). Nazar, İslam öncesi Cahiliye Araplarında da karşılaşılan bir olgudur. Onların inanışına göre bakışlar kötü etkilere neden olmaktadır. Bazı insanların bakışıyla insan ve hayvanların ölmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir. Cahız bu özellikleriyle tanınan gök gözlü kişilerden bahsetmektedir (Çelebi, 2006: 444). Türk kültüründe de nazar inancı bulunup Anadolu coğrafyasında devamlılığını sürdürmektedir. Nazar inancının en önemli etkisi, ruh beden ilişkisi içinde insanın bütünlüğünü bozması, onu hasta etmesidir. Nazarın en açık etkisinin hayat kaynağı suyu yok etmesi, bedeni ve ruhu kurutması şeklinde ortaya çıkmaktadır (Gürkan, 2006: 444).

Nazarın söz konusu etkisinden kurtulmak için farklı uygulamalar yapılmış olup bunlardan bir tanesi de “seğ sığama” uygulamasıdır. “Seğ sığama” Göksu vadisi boyunca nazara karşı uygulanan bir sağaltma yöntemidir. Bir diğer deyişle nazardan korunmak için yapılan manevi bir tedavidir. Seğ

sığama şap kimyasal maddesi ile yapılmaktadır. Türk toplumunda nazardan korunmak için seğ sığamaya benzer uygulamalarla farklı bölgelerde karşılaşmaktadır. Üzerlik otu yakma, kurşun dökme gibi uygulamalar bunlardandır. Seğ sığamanın bölgede uzun zamandır uygulanması, içinde Türk ve İslam kültüründen öğeleri içermesi düşünüldüğünde uygulamanın köklü bir geçmişe sahip olduğunu akla getirmektedir. Halk kültüründe nazar inancı ve bunu etkisizleştirmek amacıyla yapılan bazı tedavi uygulamaları varlığını sürdürmektedir. Ancak halk inançlarındaki fenomenolojik olgular, değişim, dönüşüm ve kentleşmenin sonucunda eski yaygın etkisini toplumda kaybedebilmektedir. Bu makalenin konusu olan seğ sığama, Göksu vadisi boyunca karşılaşılan Kayaönü köyünden başlayarak Ermenek ve Mut bölgesinde uygulanan ama artık genç kuşağın habersiz olduğu ya da çok az insanın bildiği, nazardan korunmak için kullanılan bir çeşit sağıltım yöntemidir. Seğ sığama ritüelinde yer yer eski Türk kültüründen öğelere, İslam dini etkisine ve bölgenin yerel olgularına rastlanır. Aynı zamanda uygulama, geçmişte günümüze taşıyan Türklere ait mitolojik olguları da bünyesinde taşımaktadır. Halk kültüründeki mitolojik olgular, toplumun zihni alt yapısını oluşturan anlamlı arkaik yapı taşları olarak değerlendirilmelidir.

Nazar inancı ve etkisiyle ilgili yazılı literatür tarandığında salt nazar inancı ve nazara karşı yapılan tedavi uygulamalarından bahseden çalışmalar mevcuttur. Ancak bahse konu seğ sığama uygulaması hakkında bir makalenin olmaması bu konunun yazılması gerekliliği kanaatini oluşturmuştur. Makale geniş şekilde nazar inancına odaklanmayıp bahse konu bölgede nazara karşı uygulanan tedavi yöntemlerinden seğ sığamayı ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada nitel yöntemin elverişli görülen tekniklerinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Özellikle katılımcı gözlemlerde şahit olduğumuz seğ sığama uygulaması örnekliklerinden elde ettiğimiz verilerden yararlanılmaya çalışılmıştır (Gönç Şavran, 2017: 90-91). Fenomenolojik anlamda gündelik yaşam dünyasında önemli bir yer tutan şifahi kültür aktarımlarından da azami derecede istifade edilmeye çalışılmıştır. Bu şifahi kültürün edinilmesinde büyükannemin uygulamaları ile annemin sözlü anlatımları önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca gezilerim esnasında yöre insanlarıyla yaptığım görüşme ve sohbetlerle de uygulama hakkında bilgiler teyit edilmiştir.

1. Nazar ve Seğ Sığama

Seğ sığama, şifa verme, hastayı sağlığına kavuşturma sürecidir. Seğ sığamada seğ sığayan kişinin sıradan biri olmayıp bazı meziyetleri kendisinde bulundurması gerekir. Bir başka deyişle, seğ sığamada özel bir bilgi, bu be-

ceriye sahip bir kişi ve bu bilginin organize edilip ritüelleşerek aktarıldığı bir ortam vardır. Seğ sığama bağlamında düşünüldüğünde Mircea Eliade, benzer kültürel ve dinî eylemlerin ezoterik ve metafizik olgular barındırdığını değerlendirmektedir (2016: 68). Seğ sığayıcı kadınlar aslında birer şifacıdır- lar. Şifacılık, bedensel ve ruhsal bir hastalığın sona ermesi, iyileşme anlamında olmasına rağmen sözcüğün kullanım alanına bakıldığında bunlara ek olarak şifacılığın dinî yönünün bulunduğu, geleneksel din ve inanç sistemleri içinde yer alan bir terim olduğu ve şifanın manevi/mistik bir iyileşmeyi de kastettiği rahatlıkla söylenebilir (Özcan Güler, 2022: 329). Seğ sığama ritüelinin bahsedilen bütün olguları içerdiği görülecektir. Seğ sığama, özünde bireylerdeki duyguları harekete geçirerek ruhsal dönüşümle birlikte bedensel olanın iyileşmesini kapsayan bir arınma ve tedavi sürecini içerir.

Yaşayan kültürel bir olgunun arkaik formlarının ve bütüncül şekilde kendisinin toplumda genç nesillere aktarılması önemlidir. Herbert Spencer'in de belirttiği gibi kültürün aktarımı tıpkı genetik aktarımda olduğu üzere toplumların atıya ulaşmasında büyük bir paya sahiptir (Ünsaldı ve Geçgin, 2015: 106-11). Seğ sığama yoluyla toplumsal aktarımı, şifacı seğ sığayan kadınlar aracılığıyla ocak kültü sağlamaktadır. Toplumlarda kültürün genellikle yaşlılar ve kadınlar aracılığıyla aktarıldığı düşünüldüğünde şifacı kadınlar tecrübe ve birikimleriyle kültür aktarımının odak noktasındadırlar. Ocaklarda şifacılık yeteneği genellikle babadan oğula ya da anadan kıza el verme ile geçer. Ocaklı kişinin kendi soyundan olmayan birisine şifa yeteneğini aktardığı durumlar da olabilir (Boratav, 2013: 129; Yılmaz ve Korkmaz, 2021: 650-52). Seğ sığamanın bir eylem olarak uygulanmasının devamlılığının ve kültürel aktarımının sağlanmasının yanında olgunun fenomenolojisinin ve ontolojik arka planının kayda geçirilip, değerlendirilmesi gerekmektedir.

Anadolu'nun farklı bölgelerinde nazar inancına karşı farklı tedavi uygulamalarına rastlanılmaktadır. Üzerlik tohumu yakma ve tütsüleme, kurşun dökme, alazlama uygulamaları farklı şekilde yapılan ancak aynı amaca yönelik, nazardan korumaya çalışan uygulamalar olarak değerlendirilebilir (Kırıcı vd., 2018: 5-7; Kaplan, 2020: 423-424, 427-428; Yılmaz ve Korkmaz, 2021: 655-59; Aça ve Yolcu, 2022: 423-432). Geçmişte bulunan yazıtlarda üzerlik bitkisi, Mezopotamya çivi yazılı kaynaklarında Sümerce "zag.ah.lı" veya "zag.hı.lı" ve Akadca "sahlu", Hititçede "zahheli" olarak adlandırılmış ve tohumu ilaç yapımında kullanılmış, ayrıca dinsel törenlerde yemekler ile birlikte adak olarak Tanrı'ya sunulmuştur şeklinde bahsedilmektedir (Kırıcı vd. 2018: 3). Hitit Kralı Pitana'nın oğlu olan Anitta'nın Hattuşa'yı aldıktan

sonra buraya kimse yerleşmesin diyerek burayı lanetlemesinden dolayı bu bitkiyi ektiğinden bahsedilir. Metin şöyledir: “Güçlü (bir saldırı) ile aldım, yerine üzerlik otu ekdim. Kim benden sonra kral olursa ve Hattuşa’yı tekrar iskân ederse, Göğün Fırtına Tanrısı onu ezsin.” (URL-1). Tarihsel veriler ışığında üzerlik Anadolu topraklarında benzer amaçlarla kullanılmıştır. Aynı şekilde kurşun dökme geleneğinde de nazar olgusu görülüp kurşun-nazar-ateş ilişkisi seğ sığama eyleminde de kurulmuştur (Polat, 2020: 15-16).

Toplumların kültürel değişimleri düşünüldüğünde modernitenin toplumları az etkilediği dönemlerde kültürel yapılarda mistik, metafizik, olgulara fazlaca rastlanılmaktadır. Kültürel değişimin boyutuna göre bahsedilen olgular sonraki dönemlere yansımıştır (Özdemir, 2021: 540-550). Seğ sığama olgusu da Türk kültüründe görülen dede kültürü, üzerlik uygulaması, arılık uygulaması, dört yol ayırımından alınan tozun nazara yakalanana yatalılması gibi kültürel olgulardan bir tanesidir. Öncelikle geleneksel halk İslam’ının kültürel yansımalarından biri olan seğ sığamanın yapısal özelliklerinden söz etmek yerinde olacaktır.

2. Seğ Sığama Yönteminin Temel Özellikleri

2.1. Seğ Sığamanın Yapısal Özellikleri

Seğ sığama Göksu vadisi etrafında görülen bir uygulamadır. Nilgün Çıblak, nazar hakkındaki makalesinde seğenin (şap) nazara karşı uygulandığından ve beze sarılıp evin köşesine asılması ve onun kötü niyetli kişilerin bakışlarına maruz kalındıkça erimesinden bahsetmektedir. Aynı makalede ele aldığı “tuz dolandırma” uygulamasının ise bazı yönleriyle seğ sığama ile benzeştiği görülmektedir (Çıblak, 2004: 114, 121). Seğ sığama bir kişinin nazardan hastalanması sonrası uygulanabileceği gibi ön koruyucu şekilde nazardan sakınmak için engelleyici ve koruyucu olarak da yapılabilmektedir. Hasta seğle nazardan, yani göz değmesi ve dil değmesinden korunacaktır. Örneğin zeki, benzerlerine göre daha yapılı bir çocuğun, çalışkan ve hamarat bir gelişkinin pekâlâ nazara uğrayacağı düşünülmekte ve seğ sığama yapılabilmektedir. Aynı şekilde nazara sadece insanlar uğramayacağı için hayvanların da nazara uğrayacağı düşünüldüğünden hayvanlara da seğ sığaması yapılmaktadır.

Seğ sığama, özünde modern tıbbın tedavi yöntemlerinin yanında nazarla ilgili başvurulmuş bir uygulama yöntemidir. Bu nedenle Christopher Dole, şifacı kadınlara başvurmayı, uygun ve etkili tedavi almak arzusuyla alınmış bir karar olarak değerlendirmektedir (2015: 46). Dole’un şifacılarla ilgili bu açıklaması, seğ sığamanın özünde inanç olgusunun olmadığı bağ-

lamında düşünülmeyip bu tür yöntemlere başvurarak şifa arayanın reel dünyadaki çaresizliğine vurgu yapmıştır. Dole, toplumda kullanılan denize düşen yılanı sarılır atasözünü bilimsel bir dille anlatmak istemektedir. Dole'un bahsettiği refleks içindeki uygulamalara (çocuğu olmayan kadınları türbeye götürme, akıl sağlığı olmayanı hacca götürme vb.) çok fazla örneklemeleriyle toplumda rastlanmaktadır. Çünkü seğ sığama, tıbbi olanın ötesinde nazar etkisiyle hastalandığı düşünülen kişiyi (varlık) bakışla, nefesle üfleyerek, dua ederek (salat ve selam, nazar duaları), dokunarak ve düşünceleri hasta kişiye yoğunlaştırarak bedenini kendi kendini iyileştirme sistemini harekete geçiren usulleri barındırmaktadır.

Seğ sığama ontolojik bağlamda ocak (ocaklı-ocak sahibi olma) kültürüne dayanmaktadır. Ocak sözlük anlamıyla ısınma, pişirme amacıyla ateş yakılan yer olup, mecazi soy, kök anlamında kullanılmaktadır. Ocak, Türk kültüründe saygı duyulan bir unsur olup, ailenin devamını vurgulamaktadır. Aynı şekilde herhangi bir hastalığı tedavi ettiği düşünülen kişilere ocaklı, aileye de ocak denilmektedir (Şahin, 2007: 316-17). Yani seğ sığama yapabilmek herkese özgü bir iş olmayıp, onu belli bir mensubiyete ait kişiler yapmaktadır. Yani Antik Yunan kültüründeki gibi seğ sığayan kişinin belli bir oikonomikosa sahip olmasıdır. Aslında ocak kültürü Türk kültürünün de ayrılmaz bir parçası olup başka uygulamalarda da görülmekte, bıçak kıyma, siğile karşı okuma gibi eylemlerde de belli ocaklardan gelmiş olmak gözetilmektedir.

Görüldüğü üzere nazar kültürel bir olgu olarak bölgede varlığını sürdürmekte, toplumun seğ sığama ile nazara önlem alma çabası içine girdiği görülmektedir. Nazar olgusu, ontolojik düzlemde metafizik bağlama oturup, insanüstü bir olguya işaret etmektedir. Seğ sığama bu metafizik olgunun içinde kalarak aynı zamanda dünyevi düzlemde hareketle insanların nazara (metafizik olgusal gerçekliğe) karşı gerçekleştirdiği tedbir olarak görülmelidir.

2.2. Seğ Sığamada İcracının Özellikleri

Seğ sığamada icradan önce seğ sığayacak icracı kişi belli başlı bazı vasıfları kendisinde bulundurmalıdır. O halde seğ sığayıcı kişide bulunması gereken vasıflardan söz etmek gerekmektedir. Seğ sığayıcı kişi en başta güngörmüş kişiler içinden, genelde el almış yaşlı kişidir. Aynı şekilde her yaşlı kişi seğ sığayamayacak olup ocaktan gelmesi ocaklı olması gerekir. Ocaklı olma ise ocaklı birinden almakla gerçekleşmektedir. Seğ sığayacak icracıda belirli bir oranda okur-yazarlık bulunmalıdır. Formel bağlamda ifa-

de edilirse seğ sığarken okunan duaları ve söylenen sözleri ezberden bilmesi gerekmektedir. Okuryazar olmadan kast edilen biçimsel olarak anlaşılabilir okuryazarlık şeklinde anlaşılmalı, dinî olgulara hâkim güngörmüş kişiler olarak düşünölmelidir.

Seğ sığayıcı, seğ sığayan ocaklı kişiden el almış olmalıdır. Şöyle ki artık yaşlanan ve ölüm aşamasına gelmiş seğ sığayan kişilerin, geleneğin ölmesi ve özellikle metafizik bağlamda ocağın devamlılığını sağlamak için mümkünse en yakınına mümkün değilse uzak kişiye “el vermesi” gerekmektedir (Karaca, 2015: 62-63). İcracıda olması gereken özelliklerden en önemlisi ocaklıdan el almış olmasıdır. El vermek ocak kültüründe eylemin gelecek nesle aktarımını sağlayıp o uygulamanın yaşamasını sağlamak demektir. Kanaatimizce modernite el veren ve el alanın uygulanmasında kültürel kopuşa yol açmış, uygulamanın anlam ve bütünselliğini önemsizleştirip, kültürel geçişkenliğin ve akışkanlığın aktarılmasına engel olmuştur. Seğ sığayan kişiler el vermek istese bile artık seğ sığama ritüelinin anlamsız olduğunu düşünen toplum içinde el alan olmak anlamını kaybetmiştir.

Seğ sığayan kişi bahse konu şartlara ilave olarak özellikle kadın olmalıdır (Kaplan, 2015: 90-91). Kesinlikle erkekler seğ sığamaz. Aynı olgunun nazara karşı yapılan kurşun dökmede de uygulandığı görülür. Kadın toplumda sağaltıcı rolü dolayısıyla aynı zamanda kültürün aktarılması ve yaşatılmasında önemli bir role sahiptir (Özcan Güler, 2022: 330). Uygulama, kadının nazara karşı sağaltım görevini yapmasından dolayı Eski Türk kültüründe kadının konumuna ve önemine dikkat çekmektedir. Bu noktadan bakıldığı zaman, Eski Türk kültüründe kadın şamanların görevlerinden birinin hastaları iyileştirmek olduğu ve hastalığın nedenlerinin dev, cin ve kötü ruhların hastanın ruhunu alıp götürdüğü inancına bağlı olduğu düşünöldüğünde seğ sığama-nazar ilişkisinde kadının rolü bütüncül ve anlamlı hâle gelmektedir (Örnek, 2014: 56).

Türk düşüncesinde aynı düzlemde Kara Şaman denilen şifacı kadınların tedavi yapmış olduğu görülür. Hatta ilk şamanların kadınlar olduğu daha sonra şamanlığın erkeklere geçmiş olduğu bilinir. Ekonomik işbölümünün değişmesi, cinsel farklılığın belirginleşmesi, cinselliğe dayalı işbölümünün gelişmesine dayalı olarak şamanlık kurumu kendisini korumuştur. Şamanlık kurumu özünde kendisini korumuş olsa bile anılan nedenlerle, kadın-erkek şeklinde şamanlıkta bir ikili yapıya evrilmiş ve kadın şamanlığın sınırlı kalarak ikincil kalmasında rol oynamıştır (Bayat, 2018: 13, 36, 43). Ancak tedavi konusunda ikisi arasında bir ayrımcılık bulunduğu söylenmez. Hatta bazı kadın şamanların tedaviyi çıplak yapmalarından, ruhlarla cinsel münase-

bette bulunarak, hastaya musallat olan ruhları şamanın zararsızlaştırdığına inanılmaktadır (Bayat, 2018: 119–20). Kadın şamanlara nispetle seğ sığamada, şifacı kadının namahrem olan erkeklere seğ sığaması mümkün değildir. Eski Türk kültüründeki şifacı kadın şamanın namahreme seğ sığamayan kadın şifacıya dönüşmesini İslam kültüründeki mahremiyet olgusunda aramak akla yatkın durmaktadır.

2.3. Seğ Sığama'da Uygulanan Sağaltma Yöntemi

Seğ, beyaz renkli, şap denilen madde ile sığanmakta, bulunmadığı durumlarda toz ile de sıvanılmaktadır. Toz konusunda folklorik bir diğer olguya burada temas etmekte fayda görülmekte olup nazardan kaynaklı bir başka kültürel sağaltım çeşidine toz üzerinden vurgu yapılmaktadır. Nazar değdiği düşünülen kişilere dört yol ağzından yani herkesin gelip geçtiği yerden alınan tozun o kişiye yalatılması ve suyunun içirilmesi eylemidir. Çünkü nazara uğratan kişi mutlaka dört yol ağzından geçmiştir. Bazen bu toz uygulaması kapı eşiğinden¹ toz almak olarak da uygulanabilmektedir. Bu nedenle de bu tür yerlerde oturmak, buralarda bulunmak nazara gelinecek mekânlar olduğundan pek hoş karşılanmamıştır.

Seğ sığama kültürel olarak uygulanan, içerisinde dinsel ve kültürel öğeler içeren bir halk hekimliği uygulamasıdır. Uygulama özünde okunan sureler özellikle de Felak ve Nas suresinin nazar değene okunmasından dolayı dinsel öğeleri yoğun şekilde içermektedir. Seğ sığayıcının nazar değdiğine inanılan kişiye temas etmesi (sıvazlama) ve yer yer okuduğu dualardan sonra üflemesi dikkat çeken diğer olgular olarak sıralanabilir. Bu yönüyle dinsel büyüsel bir uygulamadır.

2. 4. İcracının Tedavide Yaptığı Uygulamalar

Seğ sığama ritüelinde seğ sığanmadan önce ve sonra yapılan bazı uygulamalar vardır. Bu uygulamalar şu şekildedir: Seğ sığayacak kadın ile seğ sığanacak kişi yetişkinse abdest alır. Evin içinde kibleye karşı oturarak hazır hale gelir. Eğer seğ sığanacak kişi insan değilse yönü kibleye dönük şekilde tutulur. Seğ sığayıcı kadın, insana uygularken yaptığı okuma, sıvazlama ve üfleme eylemlerini aynı şekilde yerine getirir. Seğ sığayıcı kadın nazara uğrayanın yanında durur ve ayakta ritüeli yapar. Seğ, herhangi küçük bir bez parçasının içine konur ve bez parçasına konan seğle ritüel gerçekleştirilir. Seğ sığama icrasından sonra sığanın seğ sonra ateşte yakılır ve sığanın

¹ Eşik ve kapı eşiği Türk halk kültüründe önemli olup edebiyatta deyimler ve atasözlerine yansımış olmakla birlikte inanç ve kültürel yapıda önemli bir yer tutmaktadır. Geniş değerlendirme için bk. (Gökçen, 2019; Atmaca ve Adzhumerova, 2010).

üzerinde kesilerek nazar değen kişiye yedirilir. Aynı şekilde hayvana da yalıtılarak yedirilir.

Seğ sığama sonunda yapılan uygulamalardan biri de nazarın etki göstermesi için seğ sığayıcıya aralık vermesidir. Bu durum eski Türklerde karşılıklı hediyeleşmeye verilen “astı” (hediye) uygulamasının yansımasıdır (Bayat, 2018: 123). Aralık, yapılan eylemin karşılığında karşıdaki kişiye verilen cüzi miktarda bir para, ya da eşya türünden şeydir. Mesela seğ sığatan kişinin parası yoksa bahçesinde yetiştirmiş olduğu sebze ve meyvelerden ikram etmesi bu türden bir olgudur. Aralık, bir şekilde seğ sığayan kişiye tedaviye minnet karşılığı gönülden verdiği hediyedir. Ancak aralığın salt hediye olmasının ötesinde metafizik boyutu da söz konusudur. Eğer aralık verilmezse ritüelin sonunda nazardan kurtulamama, bir diğer deyişle iyileşmeme gibi bir inancı da içinde barındırır. Ritüelde aralıkla birlikte karşılaşılan en önemli fenemolojik olgu, bireyin ritüele olan inancının mutlaka olmasıdır. Kişi seğ sığamanın iyileştireceğine inanç beslemelidir. Seğ sığamanın sağaltması seğ sığatanın ona ne kadar inanç beslediği ile ilgilidir. Bu yönüyle düşünüldüğünde seğ sığamadan beklenen beklentinin bir başka inanç eylemi olan duadan beklenen beklenti ile paralellik göstermiş olmasıdır.

2.5. Seğ Sığamada Zaman, Mekân, Nesnelere, Okunan Dualar ve Diğer Olgular

Seğ sığamanın mekân olarak ocak yani evde kıyılması önemlidir. Nazarın ocaktan (aileden) def edilmesi düşünüldüğünde evin önemi ortaya çıkacaktır. Seğ sığama için belli bir zaman söz konusu değildir. Yılın her gün ve ayında uygulanabilir. Seğ sığamanın uygulanmasında bir zaman belirtilecekse nazar değme durumundan sonra uygulanır. Ancak nazar değmeden öncede nazara uğranılacağı düşünülüyorsa koruyucu tedbir olarak nazardan öncede uygulanabilmektedir.

Görsel 1. Seğ (şap) maddesi (Yazar arşivi)

Seğ sığamada şap denen kimyasal madde, buna ilave seği yakmak için ocak (ateş) ve ateşte yanan seği kesmek için bir bıçak, uygulamanın icrası için yeterli nesnelere. Seğ sığarken okunan bazı dualar ve sözler de bulunmaktadır. Okunan dualar Felak, Nas, İhlas, Kafirun, Fatiha ve Ayetül Kürsi dualarıdır. Dualar dışında peygambere salat ve selam getirilir. Ayrıca bunun dışında aşağıdaki sözlerde icra esnasında söylenir. Dualar, bir okunma sayısı olmamakla birlikte üç kez tekrar edilir. “El benim elim değil Ayşe ve Fatma anamızın eli. Erenlerin, evliyaların kırkların, yedilerin, şehitlerin eli”, “Sarı saçlının, seyrek dişlinin, gök gözlünün, sana söyleyenlerin dilini dişini kestim doğradım. Nerden isen uhruç (çık git). Ulu taş dibinden, ulu ağaç dibinden, düşmanın şehrinden uhruç.”

Seğ sığamada uygulamanın yapısında olmamakla beraber iki mekân daha söz konusudur. Bu mekânlar ulu taş ve ağaç dipleridir. Buraların ritüele konu edilmesi Türk kültüründeki öneminden kaynaklanmıştır. Eski Türk kültüründe ulu ağaçlar Tanrı'nın sembolü olarak görülür ve bu nedenle çevresi kutsallaştırılır. Çam, sedir, kayın, ardıç, çınar bu ağaçlardandır. Bu ağaçların yakınına ev yapılması iyi sayılmayıp, bu ağaçların ayak altında ve kirli yerlerde bulunmaları hoş değildir (Ergun, 2004: 95). Bu ağaçların vasıflarının, yalnız, tek, yapraklarını yaz kış dökmeyen, diğerlerine göre daha uzun ve heybetli, daha yaşlı, geniş ve koyu gölgeli olması gerektiği vurgulanmaktadır (Ergun, 2004: 73). Aynı şekilde ulu taş ve dağlar da Tanrı'nın makamı olarak kabul edilmektedir (İnan, 1976: 32).

Seğ sığamada ritüelin yapılmasına sebep olan kişiler hakkında da bilgi verilmiştir. Nazarı değen kişiler sarı saçlı, gök gözlü, seyrek dişli kişiler şeklinde sayılmaktadır. Ritüelde, toplumda az rastlanan kişilerin nazarının değdiği inancı bilimsel olmasa bile inanılan olgusal gerçeklik olarak durmakta ve kendilerinden çekinilmektedir.

3. Sağaltma İşlemiyle Seğ Sığama

Seğ sığayıcı şifacı kadın seğ sığanılacak kişinin ya da hayvanın yanında durup, elindeki seğ ile salat ve selam okuma eşliğinde nazarlıyı başından başlayarak mesh eder. Fatiha suresini (Elham) okuyup sağ ve sol tarafına mesh eder. İhlas suresini okuyarak ön ve arka tarafından mesh eder. Seğ sığayıcı görüldüğü üzere nazara uğrayan kişinin her bir yönden dualar ile sağaltılmasını sağlar. Aynı zamanda seği, nazar değmiş kişiye temas ettirmesi esnasında bireyde fiziksel bir huzur da oluşturmaktadır. Seğ sığayan kişi nazar değen kişiye mesh etmesi esnasında her bir sure okuması sonra-

sında nefesiyle üfler. Seğ'in teması ve üflenmesi temas büyüsünü hatırlatıp ritüel, dinsel büyüsel bir uygulamadır.

Yine bu esnada seğ sığayıcı Nas, Felak, Kafirun ve Ayetel Kürsi surelerini dua maksadıyla okuyup şöyle demektedir: “El benim elim değil Ayşe ve Fatma anamızın eli. Erenlerin, evliyaların kırkların, yedilerin, şehitlerin eli.” Ritüelde değerlendirilecek ontolojik ve fenomenolojik anlam barındıran en önemli ifadelerden bir tanesi el olgusudur. Seğ sığayıcı kadın tasavvufi bir dayanakla şifa verme, şifa dağıtma ocağını kadın olarak en temele peygamberin eşi ve kızına dayandırmaktadır. Seğ sığayan icracı kadın, ocağın ilkinde ulaşmak, şifayı peygamber ocağına dayandırmak istemektedir. Ritüelde Ayşe ve Fatma anaların elinden bahsedilmiş olsa bile el olgusunun arkaik yapısının eski Türk kültüründe karşılaşılan kadın, çocuk merkezli güçsüzlerin, koruyucu ak iyisi olan Umay Ana'yı anımsatmakta olduğudur (Azar, 2019: 3).

Seğ sığama ritüeli salat-ı şerife okuyarak bitirilmektedir. Salat-ı şerife'nin hemen akabinde seğ sığayıcı seğ sığanılan kişinin arkasına (sırt) vurup “al hastalığını ver sağlığını” diyerek büyüsel bir söylemle ritüeli sonlandırır. Seğ sığama bitince hasta kalkar seğ'in üstünden atlayıp akabinde evin dış kapısında “al hastalığımı ver sağlığımı” diyerek silkelendir ve hastalığını dış kapıdan ocak dışına bırakır. Ritüelde silkelendirme, ocaktaki bir varlığa bulaşan nazarı dış kapıdan atıp defetmenin sembolize edilmesidir.

Görsel 2-3. Uygulamadan Görüntüler (Yazar arşivi)

Görsel 4 -5. Uygulamadan Görüntüler (Yazar arşivi)

Seğ sığayıcı kadın sığamış olduğu seği evin ocağında bir başka sağaltım aracı olan ateş çemberinin içinde yakar. Kimyasal bir madde olan seğ ateşin sıcaklığıyla temas edince şekilden şekile girer. Ritüelde nazar yapan kişi ile seğ arasında ontolojik ilinti kurulmaktadır. Ateşle temas eden seğın aldığı şeklin görünümüne bağlı olarak nazarın boyutu belli olmaktadır. Eğer seğ çok değişik, şekilden şekle girmişse seğ sığanılan kişi nazara uğramıştır.

Son olarak seği sıyağan kişi seği alır, bir bıçakla seğ sığanılan kişinin elini başının üstüne koydurup orada seği kıyar (keser). Seği keserken söylenen cümle de nazar değdiren açısından kültürel öğeler barındırmakta olup ilginçtir. Seğ sığayan şöyle demektedir: “Sarı saçlının, seyrek dişlinin, gök gözlünün, sana söyleyenlerin dilini dişini kestim doğradım. Nerden isen uhruç (çık git). Ulu taş dibinden, ulu ağaç dibinden düşmanın şehrinden uhruç.” Seğ sığamanın sonunda seğ sığanılan kişi, nazarı değdiği düşünülen kişiyle özdeşleştirilmiş seği yalayarak yer. Bakıldığında seğ sığanılan kişi ocağın hastalığı defetmek maksadıyla ocağın dış kapısında silkelendir. Seğ sığayıcı icracı seği evin ocağında ateşte pişirerek seğ sığanılan kişinin başında elinin içinde keser. Nazar değen kişi kesilen seği yalayıp yemektedir. Ritüelin uygulaması seğın yenmesiyle sonlanmakta ve uygulama sonrası nazardan kurtulunacağına inanılmaktadır.

Sonuç

Seğ sığama Göksu vadisi boyunca uzanan köylerde nazar değmesine karşı icra edilen bir sağaltım uygulamasıdır. Göksu havzası boyunca birçok yerde bu uygulama görülmekte, uygulanmaktadır. Ancak kentleşmenin etkisiyle seğ sığama genç nesiller tarafından önceki dönemlerde uygulan-

dığı sıklıkta uygulanmamaktadır. Bu durum onu diğer geleneksel uygulamalar gibi toplumda unutulmaya doğru götüren bir tedavi ritüeli hâline getirmektedir.

Seğ sığama uygulaması içinde eski Türk kültüründen ocak kültü, el verme kültü, ulu ağaç ve taş kültü vb. kültürleri barındırdığı gibi İslam inancı ile birleşerek senkretik bir yapıya kavuşmuştur. Seğ sığama yapısındaki birçok olguyla İslam'ın yaşanılan halk kültürünün boyutlarını ortaya çıkartmaktadır. Bir nevi kültürü toplumda yaşatan ve sonraya aktaran bir yapıya sahiptir. Seğ sığama metinci İslam anlayışının aksine, İslam'ı halk içinde canlı tutan ve geleneksel motifleri yaşatan bir halk İslam'ı uygulamasıdır. Hatta kült ocak kültü ve el verme olgusuyla tasavvufi bir bakışla kendisini peygamber soyuna kadar ulaştırmak istemiştir.

Nazar değen kişinin şifacı kadın tarafından seğın temasıyla sıvazlanması, ritüelde söylenen “al hasatlığını ver sağlığını” gibi sözlerle sözün büyüsel gücünden faydalanılması, nazar değenin uygulama sonrası kapı dışında silkelmesi ve kesilen seği yalayıp yemesi uygulamada karşılaşılan büyüsel uygulamalar olarak dikkat çekmektedir. Seğ sığamada dini etkinin dışında bahsedilen olgular seğ sığamayı dinsel büyüsel bir ritüel haline getirmektedir.

Seğ sığama kadınların uygulamış olduğu bir kült olarak kadın, çocuk ve hayvanların nazara uğramaları durumunda yapılan bir ritüeldir. Ritüelde ise nazara değen kişilerin toplumun nazarında sarı saçlı, seyrek dişli, mavi gözlü olanlardan gelebileceği düşünülerek toplumun olağan insan tipinin dışındaki kişilerde aramasıdır. Yine ritüelde ulu taş ve ağaç kültü geçmekte ve bu mekânlardan sakınılmaktadır.

Seğ sığama ritüelinden beklenen fayda nazara uğrayan kişinin seğ ile özdeşleşen nazar değdirenin nazarından kurtulmak ve daha ötesi nazar değenin içsel huzura kavuşmasını sağlamaktır. Bu bağlamda da ritüelin faydasına inanmayan kişinin nazarın etkisinden kurtulmasının mümkün olmayacağına dair inanç ön plandadır. Seğ sığamanın sonunda seğ sığayan kişiye arılık verilmesi faydanın gerçekleşmesinin umut edilmesine yönelik bir başka uygulamadır.

Seğ sığama uygulaması kentleşmenin neticesinde etkisini kaybetmiştir. Bu etkinin yitirilmesinde modern tıbbaya yönelik inancın artmış olmasının etkisi de büyüktür. Yine seğ sığamanın etkisizleşmesine yönelik yapılacak bir diğer değerlendirme, ritüelde de karşılaşılan, mitolojik öğeler barındıran

geleneksel halk İslam'ı anlayışının hurafe olarak değerlendirilmesinden kaynaklı olarak bu ritüelin metne dayalı İslam algısına kurban edilmesidir.

Anadolu Türk kültüründeki seğ sığama, üzerlik otu tütsüleme, kurşun dökme gibi uygulamaların modern bireyler nezdinde önemini kaybetmesi bireyin kutsalla ve metafizik olgularla ilişkisini tümünden yitirdiği anlamına gelmemelidir. Kentli birey, eski inançlara dayalı uygulamalardan uzaklaşmış olsa bile reiki, yoğa gibi ritüellerle enerji aktarımı ve buna dayalı şifa bulma uygulamalarını sürdürmektedir.

Kaynakça

- Aça, Mustafa & Yolcu, Mehmet Ali (2022). "A Form of Traditional Treatment Guided by a Family Narrative: Alazlama". *Geçmişten Geleceğe Küçük Asya-Anadolu*. Ed. Mustafa Aça & Mehmet Ali Yolcu. Çanakkale: Paradigma Akademi, 423-432.
- Atmaca, Emine ve Adzhumerova, Reshide (2010). "Kapı ve Eşik Kelimeleri Üzerine". *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 12(2): 23-45.
- Azar, Birol (2019). "Ulu Ana'dan Albastıya Değişim/Dönüşüm Sürecinde Umay". *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 7: 1-7.
- Bayat, Fuzuli (2018). *Türk Kültüründe Kadın Şaman*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Boratav, Pertev Naili (2013). *100 Soruda Türk Folkloru*. Ankara: Bilge Su Yayıncılık.
- Çelebi, İlyas (2006). "Nazar". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.32. İstanbul: TDV Yayınları.
- Çıblak, Nilgün (2004). "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanıcı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 15: 103-125.
- Dole, Christopher (2015). *Seküler Yaşam ve Şifacılık*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Eliade, Mircea (2016). *Okültizm, Büyücülük ve Kültürel Modalar*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Ergun, Metin (2004). "Türk Ağaç Kültü İnanıcının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 46: 71-80.
- Ergun, Pervin (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

- Gökçen, Ahmet (2019). “Eşik: Olgular ve İmgeler Bağlamında Bir Mekân Analizi”. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2): 133-135.
- Gönç Şavran, Temmuz (2017). “Nicel ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri”. *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ed. Temmuz Gönç Şavran. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 63-105.
- Gürkan, Salime Leyla (2006). “Nazar”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.32. İstanbul: TDV Yayınları.
- İnan, Abdülkadir (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi.
- Kaplan, Melike (2015). “Geleneksel Tedavi Pratikleri ve Uygulayıcıları: Kadın Şifacılar”. *Milli Folklor*, 108: 189-96.
- Kaplan, Melike (2020). “Halk Hekimliğinde Holistik/Bütüncül Yaklaşım: Üzerlik Otu (Peganum Harmala) Örneği”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 60(1): 415-430.
- Karaca, Murat (2015). “Çankırı Yöresinde El Verme Geleneği: ‘Bakır Basması’ Hastalığının ‘Alazlama’ Yöntemi ile Tedavi Edilmesi”. *Motif Akademi*, 8(15): 61-65.
- Kırıcı, Saliha vd. (2018). “Doğu Akdeniz Bölgesinde Üzerlik (Peganum Harmala L.) Bitkisinin Tütsü Olarak Kullanımı”. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 8(1): 1-12.
- Örnek, Sedat Veyis (2014). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Ankara: Bilge Su Yayıncılık.
- Özcan Güler, Derya (2022). “Geleneksel Kültürden Modern Uygulamalara: Şifacı Kadınlar”. *Folklor Akademi Dergisi*, 2(5):327-36.
- Özdemir, Mustafa (2021). “Toplumsal Değişim ve İşlevsellik Bağlamında Halk İnanışları: Karaman Demir Gömlek Türbesi Örneği”. *Halk İnanışları ve Uygulamaları*. Ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu. Ankara: Nobel Yayınları, 537-554.
- Polat, İrfan (2020). “Kurşun Dökme Geleneği ve Ateş Kültü İle İlişkisi”. *Akademik Matbuat*, 4: 11-26.
- Şahin, Haşim (2007). “Ocak”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.33. İstanbul: TDV Yayınları.
- URL-1: “Türkiye’nin İlk ve Tek Arkeoloji Teknolojileri Portalı”. <http://arkeo.tekno.com>. (Erişim Tarihi: 16.09.2022).
- Ünsaldı, Levent ve Geçgin, Ercan (2015). *Sosyoloji Tarihi*. Ankara: Heretik Yayıncılık.

Yılmaz, Sinan ve Korkmaz, Zehra (2021). “Geleneksel Tedavi Uygulamaları Kapsamında Sağaltım Ocakları ve Tedavi Yöntemleri”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(1): 646–670.

“COPE–Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” ereve-sinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Teřekkür: Seğ sığama ritüelini bizzat uygulayan rahmetli anneannem Fadime Yıldız ve ritüeli anlatan annem Fadime İbili'ye minnetlerimi sunarım.

Etik Kurul Belgesi: Bu alıřma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

ıkar atışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar atışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE–Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Acknowledgment: *I would like to express my gratitude to my late grandmother Fadime Yıldız, who personally performed the “seğ sığama” ritual, and to my mother, Fadime İbili, who explained the ritual.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*